

УДК 159.9:355.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2025-2-1>**Борисюк Ольга Миколаївна,**

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної та соціальної психології

Львівського державного університету внутрішніх справ,

вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2337-4489>

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена емпіричному дослідженню соціально-психологічної адаптації ветеранів війни в Україні, що є надзвичайно актуальною проблемою в умовах повномасштабної війни та масового повернення військовослужбовців до мирного життя. Метою дослідження стало виявлення особливостей адаптаційного профілю ветеранів, ресурсних і вразливих зон, а також взаємозв'язків між адаптивними характеристиками та симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У дослідженні взяли участь 38 ветеранів, які мали досвід безперервної служби понад два роки та перебування в зоні бойових дій упродовж 18–24 місяців. Для оцінки соціально-психологічної адаптації використано три методики: тест-опитувальник соціальної адаптивності (О. Саннікова, О. Кузнєцова), методику діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, а також Міссісіпську шкалу посттравматичних реакцій (військовий варіант). Результати дослідження засвідчили достатньо високий рівень соціальної та соціально-психологічної адаптації учасників, що свідчить про збережений потенціал до конструктивної взаємодії з оточенням, самоприйняття, інтернальність і домінування. Водночас зафіксовано виражені посттравматичні симптоми: середній бал за Міссісіпською шкалою суттєво перевищив клінічний поріг ПТСР. Кореляційний аналіз виявив парадоксальні взаємозв'язки – поєднання високих рівнів ПТСР із підвищеним самоприйняттям, домінуванням та емоційним комфортом, що може свідчити про психологічну компенсацію або прояви посттравматичного зростання. Найуразливішими зонами адаптації визначено поведінкову гнучкість і суб'єктивну життєву задоволеність. Отримані результати підкреслюють багатовимірність і суперечливість адаптаційного профілю ветеранів та актуалізують потребу у розробці комплексних програм психологічної підтримки, спрямованих одночасно на зниження травматичної симптоматики та посилення ресурсів особистості.

Ключові слова: ветерани війни, соціально-психологічна адаптація, ПТСР, посттравматичні реакції, психологічна підтримка.

Borysiuk Olha. EMPIRICAL STUDY OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF WAR VETERANS IN UKRAINE

Abstract. The article is devoted to an empirical study of the socio-psychological adaptation of war veterans in Ukraine, which represents an extremely urgent problem in the context of the full-scale war and the massive return of military personnel to civilian life. The aim of the study was to identify the specific features of veterans' adaptation profiles, resource and vulnerable zones, as well as the relationships between adaptive characteristics and symptoms of post-traumatic stress disorder (PTSD). The study involved 38 veterans with over two years of continuous service and 18–24 months of deployment in combat zones. Three methods were used to assess socio-psychological adaptation: the Social Adaptability Questionnaire (O. Sannikova, O. Kuznietsova), the Rogers–Diamond Method of Socio-Psychological Adaptation, and the Mississippi Scale for Combat-Related PTSD (military version). The findings indicated a sufficiently high level of social and socio-psychological adaptation among participants, reflecting preserved potential for constructive interaction with others, self-acceptance, internal locus of control, and dominance. At the same time, pronounced post-traumatic symptoms were recorded: the mean score on the Mississippi Scale significantly exceeded the clinical PTSD threshold. Correlation analysis revealed paradoxical associations – high levels of PTSD were combined with elevated self-acceptance, dominance, and emotional comfort, which may indicate psychological compensation or manifestations of post-traumatic growth. The most vulnerable areas of adaptation were identified as behavioral flexibility and subjective life satisfaction. The results emphasize the multidimensional and contradictory nature of veterans' adaptation profiles and highlight the

urgent need to develop comprehensive psychological support programs aimed simultaneously at reducing trauma-related symptoms and strengthening personal resources.

Key words: war veterans, socio-psychological adaptation, PTSD, post-traumatic reactions, psychological support.

Вступ. Повномасштабна війна в Україні призвела до істотного зростання кількості ветеранів, які повертаються з фронту з унікальними психологічними викликами. Проблема їхньої соціально-психологічної адаптації виходить за межі суто медичного чи індивідуального виміру, оскільки напряду стосується реінтеграції у громади, професійної реалізації та відновлення міжособистісних і сімейних відносин, що підтверджується результатами українських досліджень [1]. Наявність психологічних травм і труднощів у соціальній взаємодії створює виклики не лише для самих ветеранів, але й для суспільства, формуючи потребу в ефективних стратегіях підтримки.

Міжнародні дослідження свідчать, що 15–30% ветеранів після бойових дій стикаються з клінічно значущими симптомами ПТСР, депресивними та тривожними станами, що вимагає спеціалізованої допомоги [2; 3]. Водночас навіть за наявності труднощів значна частина ветеранів демонструє адаптаційні ресурси, здатність відновлювати соціальні зв'язки та знаходити нові життєві сенси [4].

В українському контексті ситуацію ускладнюють дефіцит державних програм психологічної реабілітації, брак фахівців, готових працювати з військовим досвідом, та стигматизація психічних розладів [5]. Попри високу актуальність, досі бракує емпіричних досліджень, які б комплексно висвітлювали ресурси та вразливі зони адаптації ветеранів, що знижує ефективність розробки програм підтримки.

У цьому контексті проведення емпіричного дослідження соціально-психологічної адаптації ветеранів війни в Україні є науково й практично значущим, адже воно дозволяє окреслити ключові труднощі та виявити ресурси для розробки цільових стратегій соціально-психологічного супроводу.

Метою статті є емпіричне вивчення соціально-психологічної адаптації ветеранів війни в Україні, зокрема визначення ресурсних та вразливих зон адаптаційного профілю, а також аналіз взаємозв'язків між показниками адаптації та симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 38 респондентів – ветеранів війни, усі чоловіки віком від 24 до 56 років. Більшість учасників мали досвід безперервної служби понад 24 місяці та перебували у зоні бойових дій упродовж 18–24 місяців після лютого 2022 року. За даними опитування, 15 ветеранів проходили психологічну реабілітацію, тоді як 23 особи не мали такого досвіду. Жоден з учасників не брав участі у спеціальних програмах соціально-психологічної адаптації. Вибірка формувалася на основі добровільної згоди, з дотриманням принципів анонімності та етичних норм.

Для оцінки соціально-психологічної адаптації ветеранів війни було використано комплекс психодіагностичних методик: тест-опитувальник соціальної адаптивності (О. Саннікова, О. Кузнецова) – для визначення загального рівня соціальної адаптованості та виявлення труднощів інтеграції у соціум [6]; Міссісіпську шкалу для оцінки посттравматичних реакцій (військовий варіант) – для діагностики вираженості симптомів посттравматичного стресового розладу [7]; методику діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс, Р. Даймонд) – для вивчення структурних компонентів адаптації (самоприйняття, емоційний комфорт, домінування, інтернальність) [8].

Застосування цих інструментів було зумовлене тим, що респонденти мали досвід безпосередньої участі в бойових діях та могли зазнати психотравм. Обрані методики дозволяли комплексно оцінити як загальний рівень адаптації, так і специфічні прояви посттрав-

матичних реакцій. Інструменти відзначаються належними показниками надійності та валідності й широко використовуються в українських і міжнародних дослідженнях військових та демобілізованих осіб.

Обробка даних включала описову статистику (середні значення, стандартні відхилення, частотний аналіз) та кореляційний аналіз для виявлення взаємозв'язків між показниками адаптації та посттравматичних реакцій. Статистична обробка отриманих даних проводилася за допомогою статистичного пакету програм Microsoft Excel, SPSS-21.0. Подальший аналіз проводився з метою встановлення закономірностей у структурі соціально-психологічної адаптації ветеранів війни та визначення ключових вразливих і ресурсних зон цього процесу.

Результати. Аналіз результатів дослідження соціально-психологічної адаптивності ветеранів війни в Україні здійснювався за допомогою методики діагностики соціальної адаптивності. Узагальнені показники наведено на діаграмі 1. Загальний показник адаптивності (ОПА) перебуває у третьому квартилі (Q3), що відповідає рівню вище середнього. Це свідчить про наявність у респондентів достатнього адаптаційного потенціалу: збережено психологічну стійкість, здатність орієнтуватися в нових умовах, при-

ймати соціальні виклики та долати труднощі без вираженого емоційного виснаження.

Отриманий профіль вказує на сформовану реалістичність сприйняття дійсності, гнучкість поведінки та ефективну взаємодію з соціальним оточенням. Така тенденція є позитивною прогностичною ознакою успішної соціальної та професійної реінтеграції ветеранів у мирне життя. Подібні результати узгоджуються з висновками українських дослідників, які підкреслюють значення внутрішніх ресурсів особистості та соціальної підтримки як провідних чинників адаптації ветеранів [1].

Разом із тим, наявність окремих коливань у показниках (зокрема, зниження адаптивності у частини ветеранів із тривалим бойовим досвідом та відсутністю психологічної реабілітації) вказує на існування потенційних зон ризику, що потребують додаткового аналізу та цілеспрямованої психологічної підтримки.

Аналіз показника загальної задоволеності (ПОУ) засвідчив його перебування у другому квартилі (Q2), тобто нижче середнього рівня. Це вказує на наявність у респондентів суб'єктивного незадоволення актуальною життєвою ситуацією, що не повністю компенсується особистісними ресурсами та соціальною підтримкою.

Поєднання відносно високого рівня загальної адаптивності (ОПА, Q3) із помірно зниже-

Рис. 1. Середні показники соціальної адаптивності за тест-опитувальником О. Саннікової, О. Кузнєцової

ним рівнем ПОУ (Q2) відображає своєрідний адаптаційний парадокс: з одного боку, ветерани демонструють достатню функціональну спроможність до соціально-психологічної адаптації, а з іншого – відчують внутрішню емоційну напругу та незадоволення життєвими обставинами.

Такий профіль є індикатором прихованої внутрішньої кризи, яка не завжди проявляється у зовнішній поведінці, але може призводити до підвищення ризику дезадаптивних реакцій у разі відсутності психологічної підтримки. Ідентифікація цього феномену має практичне значення для своєчасної профілактики посттравматичних розладів та запобігання хронізації емоційного виснаження.

У межах профілю окремих адаптивних характеристик найвищий показник зафіксовано за шкалою ШОС (широта охоплення сигналів соціуму), яка перебуває у четвертому квартилі (Q4). Це свідчить про добре розвинену здатність респондентів сприймати широкий спектр соціальних сигналів, відслідковувати зміни у поведінці інших людей та тонко реагувати на соціальні нюанси. Така якість є надзвичайно важливою для ефективної інтеграції у мирне соціальне середовище.

Високі результати у третьому квартилі (Q3) також відзначено за шкалами: ТОСО (точність орієнтації у соціальних очікуваннях); УЕП (стійкість емоційного переживання); ГПН (готовність приймати нове); ГДЦ (готовність до дій у кризі). Усі ці показники демонструють збережену здатність ветеранів орієнтуватися у вимогах соціального контексту, відкритість до нових ідей та тенденцію до активного вирішення проблем, навіть у кризових ситуаціях. У сукупності вони формують ресурсну базу соціальної адаптації, що має особливу цінність у процесі післявоєнної реінтеграції.

Поряд із вираженими ресурсами соціально-психологічної адаптації виявлено й низку показників, що перебувають у нижчих квартилях. Зокрема, емоційний комфорт (ЕК) та самоприйняття (СП) зафіксовано у другому квартилі (Q2), що свідчить про помірно знижене внутрішнє відчуття психологічної

гармонії та схильність до критичного ставлення до себе. Такі результати можуть бути індикаторами прихованої емоційної вразливості, що обмежує відчуття суб'єктивного благополуччя.

Окремі респонденти також продемонстрували знижені бали за шкалою домінування (ДМ), що вказує на недостатню впевненість у відстоюванні власної позиції та тенденцію уникати конфліктних ситуацій. У контексті реінтеграції це може знижувати здатність активно відновлювати соціальні зв'язки та професійну самореалізацію.

Отже, попри достатній рівень загальної адаптивності, у структурі профілю ветеранів простежується дисбаланс: збережені когнітивно-поведінкові ресурси поєднуються із емоційними труднощами та внутрішнім напруженням. Це підтверджує потребу у комплексних інтервенціях, спрямованих не лише на розвиток навичок соціальної взаємодії, але й на відновлення емоційного комфорту та позитивного Я-образу.

Натомість деякі шкали демонструють менш оптимістичну картину. Наприклад, шкала ЛПС (легкість ієрархізації сигналів) розташована у другому квартилі (Q2), що вказує на певні труднощі в розставлянні пріоритетів у міжособистісних стосунках, а також на ймовірність поверхневої оцінки складних соціальних ситуацій. Особливу увагу варто звернути на шкалу Гз (готовність до змін), яка опинилася в першому квартилі (Q1), тобто на низькому рівні. Це вказує на труднощі у прийнятті життєвих змін, схильність до консерватизму, а у критичних ситуаціях – на ризик прояву дезадаптивної поведінки (уникання, ригідність рішень).

Поєднання ЛПС = Q2 та Гз = Q1 утворює профіль, для якого водночас характерні нечіткі пріоритети і низька пластичність. Така конфігурація може ускладнювати перекваліфікацію, працевлаштування, рольові переходи в сім'ї/громаді та своєчасну корекцію поведінкових стратегій у нових умовах.

Узагальнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що профіль соціальної адаптивності ветеранів у досліджуваній вибірці

є загалом позитивним і ресурсним. Високий рівень загальної адаптивності, у поєднанні з хорошими когнітивними та кризовими показниками, свідчить про наявність потенціалу для ефективного функціонування в умовах післявоєнного життя. Разом із тим, такі аспекти, як суб'єктивна незадоволеність життєвими обставинами та низька готовність до змін, сигналізують про потенційні внутрішні труднощі, які можуть обмежувати особистісне зростання та соціальну реалізацію. Для глибшого розуміння індивідуальної ситуації доцільним є проведення додаткового психодіагностичного чи консультативного обстеження, яке дозволить виявити чинники, що перешкоджають повній адаптації, та визначити оптимальні напрями психологічної підтримки.

Аналіз результатів за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда засвідчив загалом високий рівень адаптованості серед учасників дослідження. Середній інтегральний показник становить $M = 72,9$, що відповідає четвертому квартилю (Q_4). Це свідчить про сформовану здатність ветеранів ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем, підтримувати емоційну стабільність та демонструвати конструктивні форми поведінки навіть в умовах соціальних і життєвих змін.

За шкалою самоприйняття було зафіксовано середні показники ($M = 69,7$), що відповідають високому рівню прийняття себе. Це відображає впевненість у власних силах, позитивне ставлення до власної особистості та відсутність вираженої внутрішньої критичності. Такий результат можна інтерпретувати як ресурсний чинник адаптації, який сприяє збереженню психологічної рівноваги.

За шкалою прийняття інших отримано середнє значення $M = 70,9$, що також відповідає високим показникам. Це свідчить про доброзичливе ставлення до оточення, здатність до емпатії, відкритість у міжособистісному спілкуванні та готовність до конструктивної взаємодії. У соціальному вимірі такі характеристики є важливими для відновлення та підтримки стосунків у сім'ї, громаді та професійній діяльності.

Дещо нижчий, але все ще достатньо виражений показник зафіксовано за шкалою емоційного комфорту ($M = 64,7$). Він вказує на загальну емоційну врівноваженість респондентів та відносно низький рівень внутрішньої напруги, що сприяє стабільності у повсякденному функціонуванні.

За шкалою інтернальності середнє значення становило $M = 66,6$, що свідчить про домінування внутрішньої локалізації контролю над подіями. Учасники дослідження загалом схильні брати на себе відповідальність за власні дії та демонструють упевненість у можливості впливати на перебіг життєвих подій.

Показник за шкалою домінування ($M = 66,3$) також виявився достатньо вираженим. Це свідчить про наявність у ветеранів упевненості, ініціативності та здатності самостійно приймати рішення навіть у складних ситуаціях. Такі характеристики виступають ресурсними чинниками для успішної соціально-психологічної адаптації у післявоєнному середовищі.

Отримані результати за методикою К. Роджерса та Р. Даймонда свідчать про загалом високий рівень соціально-психологічної адаптації ветеранів війни. Попри значний бойовий досвід, тривале перебування в умовах підвищеного стресу та ізоляції від звичного соціального середовища, респонденти демонструють збережену здатність до конструктивної взаємодії з оточенням, позитивного самосприйняття та емоційної стабільності.

Найбільш вираженими ресурсними зонами виступають самоприйняття, прийняття інших та інтернальність, що відображає позитивне ставлення до себе й оточення, а також здатність брати відповідальність за власне життя. Достатньо високі показники емоційного комфорту та домінування підсилюють цей профіль, вказуючи на врівноваженість, ініціативність і готовність до конструктивних дій у складних ситуаціях.

Разом із тим, у частини респондентів простежується дещо знижений рівень емоційного комфорту, що може бути індикатором

прихованої внутрішньої напруги. Це підтверджує наявність певних емоційних уразливостей, які, попри загалом високі адаптаційні ресурси, можуть обмежувати повну інтеграцію ветеранів у мирне життя.

Таким чином, результати за методикою Роджерса – Даймонда підтверджують збереження значного адаптаційного потенціалу ветеранів війни, але водночас підкреслюють важливість адресної психологічної підтримки, спрямованої на зниження внутрішньої напруги та посилення емоційної гармонії.

Останньою методикою у дослідженні була Міссісіпська шкала для оцінки посттравматичних реакцій (військовий варіант). За результатами обробки даних середній показник становив $M = 158$ балів, що суттєво перевищує орієнтовний поріг виявлення ПТСР (130 ± 18 балів, за критеріями інтерпретації В. Ю. Шаніна) [7].

Отже, отримане значення надійно входить до зони клінічно значущого ПТСР, що свідчить про виражену симптоматику посттравматичних реакцій у вибірці ветеранів. Це означає наявність високої ймовірності переживання нав'язливих спогадів, нічних кошмарів, підвищеної тривожності, уникання ситуацій, що нагадують про травму, а також проявів соматичного неблагополуччя.

Отриманий показник свідчить про вагомі психологічні наслідки бойового досвіду у респондентів. Найбільш вираженими є: інтрузії (нав'язливі спогади про травму, повторне переживання подій); підвищена тривожність та емоційна гіперзбудливість; порушення сну; уникання соціальних контактів і ситуацій, що нагадують про травматичний досвід; зниження загальної якості життя.

З огляду на те, що всі учасники дослідження є ветеранами, мали тривалу безперервну службу понад два роки та перебували у зоні бойових дій, високі бали можна розглядати як реалістне відображення накопиченого бойового стресу.

Виявлений рівень ПТСР не лише констатує наявність психотравматичних проявів, а й актуалізує потребу в системній психологічній і соціальній допомозі, спрямованій на зни-

ження інтенсивності симптоматики, відновлення ресурсів та підвищення якості життя ветеранів.

Загалом, отримані результати за Міссісіпською шкалою доповнюють психологічний портрет вибірки: попри збережені адаптаційні ресурси, виявлено гостру потребу у фаховому супроводі, спрямованому на пом'якшення травматичних наслідків бойового досвіду та стабілізацію функціонування ветеранів у цивільному житті.

Метою кореляційного аналізу було виявлення взаємозв'язків між рівнем посттравматичних стресових реакцій (ПТСР), оцінених за Міссісіпською шкалою, та показниками соціальної адаптації (тест-опитувальник О. Саннікової – О. Кузнєцової) і соціально-психологічної адаптації (методика К. Роджерса, Р. Даймонда).

Для аналізу було використано три індикатори Міссісіпської шкали:

Загальний бал ПТСР – інтегральний показник вираженості посттравматичних симптомів.

$\Sigma 1$ – сума пунктів, що відображають інтрузії (нав'язливі спогади, повторне переживання травми) та гіперзбудливість (підвищена тривожність, емоційна напруженість, порушення сну).

$\Sigma 2$ – сума пунктів, що відображають уникання (поведінкове та емоційне) та негативні когнітивно-афективні зміни (зниження позитивного афекту, відчуття відчуженості, песимістичне сприйняття майбутнього).

Виявлено високу позитивну кореляцію між показником емоційного комфорту та рівнем ПТСР: $r = 0,70$ при $p \leq 0,01$ для показника $\Sigma 1$ (інтрузії та гіперзбудливість); $r = 0,71$ при $p \leq 0,01$ для загального балу ПТСР. Цей результат є неочікуваним, оскільки у більшості досліджень передбачається зворотний зв'язок: зростання симптомів ПТСР зазвичай супроводжується зниженням емоційного комфорту. У даному випадку можливі кілька пояснень: 1) захисна реакція: ветерани з високими проявами ПТСР можуть демонструвати емоційну стабільність як форму психологічного захисту або результат «професійної

деформації», що виникає в умовах бойового досвіду; 2) посттравматичне зростання: частина респондентів могла виробити адаптивні стратегії, які дозволяють утримувати відносну рівноваженість, попри наявність травматичної симптоматики; 3) соціально бажана відповідь: не виключено, що у процесі самооцінки респонденти намагалися демонструвати контрольованість і стійкість, що могло вплинути на результати. Виявлений зв'язок потребує додаткового вивчення та може свідчити про складну й неоднозначну динаміку між проявами травматичних розладів та збереженням суб'єктивного відчуття емоційної рівноваги.

Окрім того, встановлено прямий позитивний зв'язок між: самоприйняттям та показником $\Sigma 2$ ПТСР ($r = 0,70$ при $p \leq 0,05$); домінуванням та показником $\Sigma 2$ ПТСР ($r = 0,70$ при $p \leq 0,05$). Така кореляційна картина може свідчити про явище психологічної компенсації. Зокрема, ветерани з високими проявами посттравматичних симптомів (уникання та негативні когнітивно-афективні зміни) одночасно демонструють високі показники самоприйняття й домінування. Це може інтерпретуватися як: 1) спроба підтримати позитивну Я-концепцію всупереч внутрішнім труднощам; 2) тенденція до зовнішньої демонстрації впевненості та контролю, яка компенсує внутрішню нестабільність; 3) можливий прояв адаптивної стратегії подолання – активне відстоювання власної позиції та збереження самоповаги навіть за умов високого травматичного навантаження. Такі результати вказують на складні й суперечливі механізми взаємодії посттравматичних реакцій із особистісними характеристиками ветеранів, що може пояснювати парадоксальне поєднання високих ресурсів та вираженої симптоматики ПТСР.

Також встановлено складні взаємозв'язки між інтернальністю та проявами ПТСР. Зокрема: виявлено прямий пропорційний зв'язок між інтернальністю та показником $\Sigma 2$ ПТСР ($r = 0,70$ при $p \leq 0,01$); зафіксовано обернено-пропорційний зв'язок між інтернальністю та загальним балом ПТСР

($r = -0,35$ при $p \leq 0,05$). Двоїстий характер цих кореляцій може вказувати на амбівалентну роль внутрішнього локусу контролю. З одного боку, він виступає ресурсом адаптації, пов'язаним із нижчою загальною вираженістю симптомів ПТСР. З іншого боку, у поєднанні з ознаками уникання та негативних когнітивно-афективних змін інтернальність може ставати фактором психологічного напруження, оскільки інтернали схильні більше усвідомлювати власну відповідальність за події, що сприяє підвищенню рівня внутрішнього стресу й почуття перевантаження.

Виявлено помірний негативний зв'язок між: загальним показником ПТСР та ПОУ (показником загальної задоволеності) ($r = -0,51$ при $p \leq 0,01$); загальним показником ПТСР та ГПН (готовністю приймати нове) ($r = -0,51$ при $p \leq 0,01$). Ці результати свідчать, що вищий рівень посттравматичної симптоматики асоціюється зі зниженим суб'єктивним відчуттям задоволеності життям та меншою поведінковою гнучкістю. Отже, порушення у сфері поведінкової адаптації та психоневротичної стабільності прямо пов'язані з більш вираженими посттравматичними проявами.

Також зафіксовано прямо-пропорційний зв'язок між: шкалами Адаптація та Прийняття інших ($r = 0,94$ при $p \leq 0,01$); шкалами Адаптація та Домінування ($r = 0,91$ при $p \leq 0,05$). Отримані дані підтверджують, що соціальна прийнятність (відкритість до інших, емпатійність) та здатність до впливу (ініціативність, впевненість у відстоюванні позиції) виступають ключовими компонентами загальної адаптації ветеранів війни. Вони забезпечують не лише успішну інтеграцію в соціальне середовище, а й підсилюють ресурсний потенціал особистості в умовах післявоєнної реінтеграції.

Результати кореляційного аналізу виявили парадоксальні та амбівалентні зв'язки між посттравматичними симптомами та адапційними характеристиками ветеранів. Високі позитивні кореляції ПТСР з емоційним комфортом, самоприйняттям та домінуванням можуть свідчити про дію компенсаторних

механізмів: попри виражені прояви травматичного досвіду, ветерани прагнуть зберегти позитивну Я-концепцію, демонструють контрольованість і впевненість як засіб подолання внутрішньої нестабільності [4].

Отже, посттравматичні реакції ветеранів виявилися пов'язаними не стільки з інтегральним рівнем адаптації, скільки з її поведінковими й емоційними компонентами – насамперед емоційним комфортом, самоприйняттям, домінуванням та показником загальної задоволеності (ПОУ). Спостерігається парадокс адаптивності: високі значення ПТСР поєднуються з підвищеними показниками особистісної впевненості (самоприйняття, домінування), що інтерпретується як зовнішній контроль за наявності внутрішньої нестабільності. Найуразливішими зонами виступають поведінкова комунікація (ПОУ) та готовність ініціювати конструктивні дії (ГПН), які знижуються зі зростанням інтенсивності посттравматичних симптомів.

Водночас виявлені негативні кореляції між ПТСР і загальною задоволеністю життям та готовністю приймати нове підтверджують, що високий рівень травматичних симптомів прямо пов'язаний зі зниженням суб'єктивного благополуччя та поведінкової гнучкості.

Двоїсту роль продемонструвала інтернальність: з одного боку, вона асоціюється з нижчими загальними показниками ПТСР (захисний ефект), а з іншого – позитивно корелює з униканням і негативними когнітивно-афективними змінами, що може свідчити про переважання відповідальності та підвищений рівень внутрішнього стресу.

Класичні очікувані зв'язки підтверджено у випадку загальної адаптації: її високий рівень прямо асоціюється з прийняттям інших та

домінуванням, що підкреслює значення соціальної відкритості, впевненості й ініціативності як ключових ресурсів у процесі післявоєнної інтеграції.

Загалом, результати кореляційного аналізу демонструють, що профіль адаптації ветеранів є багатовимірним і суперечливим: він поєднує виражені ресурси (самоприйняття, інтернальність, домінування) з внутрішніми труднощами (знижена задоволеність, низька гнучкість, прихована напруга). Це вказує на потребу у комплексних програмах психологічного супроводу, які б враховували як сильні сторони, так і вразливості адаптаційного процесу.

Висновки. Таким чином, результати емпіричного дослідження засвідчили, що ветерани війни в Україні демонструють загалом високий рівень соціальної та соціально-психологічної адаптації, що проявляється у збереженій здатності до конструктивної взаємодії з оточенням, самоприйнятті, інтернальності та емоційній стабільності. Водночас серед респондентів виявлено виражені симптоми посттравматичного стресового розладу, які суттєво перевищують клінічний поріг та становлять значний ризик для психологічного благополуччя.

Отримані дані підкреслюють багатовимірний і суперечливий характер адаптаційного профілю: наявність значних ресурсів поєднується з емоційними труднощами, зниженою життєвою задоволеністю та низькою готовністю до змін. Це вказує на необхідність комплексних програм психологічної підтримки, спрямованих не лише на подолання травматичних проявів, але й на розвиток адаптивних ресурсів, відновлення емоційного комфорту та повноцінну соціальну інтеграцію ветеранів.

Список використаних джерел:

1. Коробка Л. М. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій: фактори та ресурси. Соціальна психологія. 2020. № 2. с. 45–53.
2. Американська психіатрична асоціація. Довідник діагностичних критеріїв DSM-5-TR. Львів: Видавництво «Компанія “Манускрипт”», 2024. 592 с.
3. Hoge C. W., Auchterlonie J. L., & Milliken C. S. Mental health problems, use of mental health services, and attrition from military service after returning from deployment to Iraq or Afghanistan. JAMA, 2006, 295 (9). 1023–1032.

4. Bonanno G. A., Mancini A. D. Beyond resilience and PTSD: Growth and thriving in the aftermath of traumatic events. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2008. 98(6). 901–918.
5. Титаренко Т. М., Лепіхова Л. А. Психологічні стратегії подолання травматичного досвіду: український контекст. *Психологія і суспільство*. 2019. № 3. с. 35–47.
6. Саннікова О. П., Кузнєцова О. В. Дослідження соціальної адаптивності особистості: методичні аспекти. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2018. № 64. с. 57–65.
7. Шанін В. Ю. Психологічні особливості посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців: дис. ... канд. психол. наук. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 220 с.
8. Роджерс К., Даймонд Р. Психологія міжособистісних відносин: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2002. 286 с.

References:

1. Korobka, L.M. (2020). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia uchashnykh boiovykh dii: faktory ta resursy [Socio-psychological adaptation of combatants: factors and resources]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 2, 45–53. [in Ukrainian].
2. American Psychiatric Association. (2024). *Dovidnyk diahnostychnykh kryteriiv DSM-5-TR* [Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5-TR]. Lviv: Kompaniia "Manuskrypt". 592 p. [in Ukrainian].
3. Hoge, C.W., Auchterlonie, J.L., & Milliken, C.S. (2006). Mental health problems, use of mental health services, and attrition from military service after returning from deployment to Iraq or Afghanistan. *JAMA*, 295(9), 1023–1032 [in English].
4. Bonanno, G.A., & Mancini, A.D. (2008). Beyond resilience and PTSD: Growth and thriving in the aftermath of traumatic events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(6), 901–918 [in English].
5. Tytarenko, T.M., & Liepikhova, L.A. (2019). *Psykhologichni stratehii podolannia travmatychnoho dosvidu: ukraïnskyi kontekst* [Psychological strategies of coping with traumatic experience: Ukrainian context]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 3, 35–47. [in Ukrainian].
6. Sannikova, O.P., & Kuznietsova, O.V. (2018). *Doslidzhennia sotsialnoi adaptyvnosti osobystosti: metodychni aspekty* [Research on social adaptability of personality: methodological aspects]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Psykhologhiia» – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Psychology"*, 64, 57–65. [in Ukrainian].
7. Shanin, V.Yu. (2015). *Psykhologichni osoblyvosti posttravmatychnoho stresovoho rozladu u viiskovosluzhbovtziv* [Psychological features of post-traumatic stress disorder in servicemen]. Candidate's thesis. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University. 220 p. [in Ukrainian].
8. Rogers, C., & Diamond, R. (2002). *Psykhologhiia mizhosobystisnykh vidnosyn* [Psychology of interpersonal relations]. Kyiv: KM Akademiia. 286 p. [in Ukrainian].

